

Ölümden Cinselliğe Dilin Dolaylı Anlatımı: Defne (Hatay) Arapçasında Örtmece İfadeler

From Death to Sexuality: Euphemistic Expressions as Indirect Language in Defne (Hatay) Arabic

Prof. Dr. Mehmet Hakkı SUÇIN

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Arap Dili Eğitimi A.B.D.
Gazi University, Faculty of Education, Department of Foreign Languages Education, Division of Arabic
Language Education
Ankara / Türkiye
mhsucin@gazi.edu.tr
ORCID: 0000-0003-4433-7468

Aysel BAYRAMOĞLU SARIOĞLU

Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Arap Dili Eğitimi Bilim Dalı
Gazi University, Institute of Educational Sciences, Foreign Languages Education Department, Division
of Arabic Language Education
Ankara / Türkiye
ayselbs2018@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8460-8448

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received : 05.08.2025

Kabul Tarihi / Accepted : 15.12.2025

Yayın Tarihi / Published : 30.12.2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season : Aralık / December

Cilt / Volume: 3 • **Sayı / Issue**: 2 • **Sayfa / Pages**: 139-160

Atıf / Cite as

SUÇIN, M. H., BAYRAMOĞLU, S., A. (2025). Ölümden Cinselliğe Dilin Dolaylı Anlatımı: Defne (Hatay)
Arapçasında Örtmece İfadeler, *Lisânî İlimler Dergisi*, 3(2), 139-160.

Doi: 10.5281/zenodo.18030920

İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayın Hakkı / Copyright®

LİDER, Lisânî İlimler Dergisi, uluslararası, bilimsel ve hakemli bir dergidir. Tüm hakları saklıdır.

Journal of Linguistic Studies is an international, scientific and peer-reviewed journal.

All rights reserved.

Dergimizde yayımlanan makaleler,

Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası (CC BY 4.0) ile lisanslanmıştır.

*The articles published in our journal are licensed under
Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).*

Öz: Bu çalışma, Türkiye'nin Hatay iline bağlı Defne ilçesinde konuşulan Arapça diyalektinde kullanılan örtmece (euphemism) ifadeleri, dilbilimsel ve sosyo-kültürel boyutlarıyla incelemeyi amaçlamaktadır. Ölüm, hastalık, cinsellik, beden işlevleri, regl ve menopoza, sosyal statü ve giyim gibi toplumda mahrem ya da hassas kabul edilen temalar etrafında şekillenen örtmeceler, tematik analiz yöntemiyle sınıflandırılarak değerlendirilmiştir. Çalışmada, farklı yaş, cinsiyet ve eğitim düzeylerine sahip ana dili Arapça olan bireylerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen veriler kullanılmıştır. Bulgular, örtmece kullanımının yalnızca bireysel bir dil tercihi değil; aynı zamanda toplumsal normlara, dini inançlara, kültürel değerlere ve mahremiyet anlayışına dayalı bir iletişim stratejisi olduğunu ortaya koymaktadır. Ölüm ve cinsellik temaları başta olmak üzere, katılımcıların örtmece ifadeleri sıklıkla dolaylı anlatım, mecaz ve dini göndermeler yoluyla kullandıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca, örtmece kullanımında toplumsal cinsiyet rollerinin etkili olduğu ve kadın katılımcıların örtmecelere daha fazla başvurduğu tespit edilmiştir. Çalışma, Defne Arapçasında örtmece kullanımının hem kültürel sürekliliğin hem de dilsel yaratıcılığın bir göstergesi olduğunu ortaya koyarken, dilin sosyo-kültürel işleyişine dair özgün veriler sunarak alana katkıda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Örtmece, Arapça diyalekt, Defne, Sosyodilbilim, Tabu, Dil ve kültür.

Abstract: This study aims to examine euphemistic expressions used in the Arabic dialect spoken in the Defne district of Hatay, Turkey, from both linguistic and socio-cultural perspectives. Euphemisms related to socially sensitive or private topics such as death, illness, sexuality, bodily functions, menstruation and menopause, social status, and clothing were analyzed within a thematic framework. Data were collected through semi-structured interviews with native Arabic speakers of varying ages, genders, and educational backgrounds and analyzed using thematic analysis. The findings reveal that the use of euphemisms is not merely a matter of individual linguistic preference but functions as a communicative strategy grounded in societal norms, religious beliefs, cultural values, and understandings of privacy. The data show that euphemisms are most commonly employed in relation to death and sexuality, often involving indirect expressions, metaphors, and religious references. Furthermore, the study identifies a gendered pattern in euphemism use, with female participants tending to use euphemistic expressions more frequently. Overall, the study demonstrates that euphemisms in Defne Arabic serve as indicators of both cultural continuity and linguistic creativity, offering valuable insights into the socio-cultural dynamics of local language use.

Keywords: Euphemism, Arabic dialect, Defne, Sociolinguistics, Taboo, language and culture

1. Giriş

Dil, toplumların kültürel ve sosyal yapısını yansıtan en önemli araçlardan biridir. İnsanlar, iletişim kurarken yalnızca bilgi aktarmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal normları ve değerleri de dile getirirler. Ancak, bazı kavramların doğrudan ifade edilmesi rahatsız edici, kaba ya da uygunsuz bulunabileceğinden, daha yumuşak ve nazik anlatım stratejileri geliştirilmiştir. Bu tür dilsel stratejilere örtmece (euphemism) denir. Leech'in de dikkat çektiği gibi (1974, s.40-58) örtmece ifadeler, bireylerin ve toplumların hassas konulara yaklaşımlarını şekillendiren önemli dilsel unsurlardır.

Hasselgård (1999, s.1-16), örtmeceyi hoş karşılanmayan ya da rahatsızlık yaratabilecek durumların daha nazik bir dille aktarılması için kullanılan alternatif anlatım biçimleri olarak ele alır. Leech (1974, s.46) ise örtmece kullanımının yalnızca olumsuz çağrışımları azaltmakla kalmadığını, aynı zamanda daha olumlu bir etki yaratma amacına da hizmet ettiğini belirtir. Lyons (1981, s.151) bu yaklaşımı destekleyerek, örtmeceyi toplumda tabu kabul edilen kelimelerden kaçınma pratiği şeklinde yorumlar.

Fromkin ve Rodman (1993, s.266–267) ise örtmece terimlerin, dilsel göstergesel ve çağrışımsal anlamlara sahip olduğunu ve tutumları, duyguları ve değer yargılarını yansıttığını belirtir.

Örtmece ifadeler, doğrudan söylenmesi kaba, rahatsız edici veya sosyal olarak uygunsuz kabul edilen kelimelerin yerine kullanılan daha yumuşak ve dolaylı anlatımlardır. Bu tür ifadeler, toplumsal uygunluk sağlama, duygusal hassasiyetin korunması, resmi ve diplomatik kullanım, tabuların yumuşatılması ve mizahi ya da ironik anlatımlar gibi çeşitli işlevlere sahiptir (Brown & Levinson, 1987, s.61). Örtmeceler, toplumun dilsel normlarına ve nezaket kurallarına uyum sağlayarak bireylerin sosyal ilişkilerinde kabul edilebilir bir iletişim biçimi oluşturmalarına katkıda bulunur.

Özellikle ölüm, hastalık ve iş kaybı gibi duygusal açıdan hassas konuların ifade edilmesinde örtmece kullanımı, bireylerin psikolojik tepkilerini hafifletmek ve toplumsal dayanışmayı güçlendirmek amacı taşır. Bürokratik, politik ve hukuki söylemlerde doğrudan ifadeler yerine daha dolaylı anlatımlar tercih edilerek, taraflar arasında olası yanlış anlamaların ve iletişim kazalarının önüne geçilir (Fairclough, 1995: 58–59). Cinsellik, tuvalet alışkanlıkları ve fiziksel kusurlar gibi toplumsal açıdan mahrem veya hassas kabul edilen konular, örtmece ifadeler aracılığıyla daha dolaylı bir şekilde ele alınarak bu tür konuların konuşulabilirliği artırılır. Belirli bağlamlarda espri, hiciv veya eleştirel söylem aracı olarak da kullanılabilen örtmece ifadeler, böylece dilin pragmatik işlevselliğini genişleten bir unsur hâline gelir (Wardhaugh & Fuller, 2021).

Türkçede örtmece ifadeler, özellikle ölüm, hastalık, cinsellik ve ekonomik zorluk gibi doğrudan dile getirildiğinde rahatsızlık yaratabilecek konularda sıkça kullanılır. Örneğin, “öldü” yerine “hayata gözlerini yumdu” veya “işsiz” yerine “geçim sıkıntısı çekiyor” gibi ifadeler, sosyal hassasiyetleri gözeterek iletişimi yumuşatır. Bu durum, yalnızca Türkçeye özgü değildir; İngilizcede “passed away” (ölmek) veya “laid off” (işten çıkarılmak) ve Arapçada فقد حياته /faqad ħa.ja:.ta.hu/ (hayatını kaybetti) gibi ifadeler de benzer işlevi üstlenir (Al-Husseini, 2007; Leech, 1974; Wardhaugh & Fuller, 2021). Dolayısıyla örtmece kullanımı, farklı dillerde ve kültürlerde gözlemlenen evrensel bir dilsel strateji olarak değerlendirilebilir. Örtmece ifadeler,

Arapça konuşan topluluklarda da önemli bir yer tutmaktadır. Ölüm, hastalık, cinsellik ve sosyal statü gibi konular, birçok kültürde olduğu gibi Arap dünyasında da doğrudan ifade edilmek yerine daha dolaylı, nazik ya da kibar ifadelerle dile getirilir. Defne ilçesi, tarihsel olarak Arapça konuşan toplulukların yoğun olarak yaşadığı bir bölge olup, burada kullanılan dilsel pratikler hem Arapçanın kendi dinamiklerinden hem de Türkçeye olan etkileşimlerden etkilenmektedir.

Bu çalışma, Defne (Hatay) ilçesindeki Arapça diyalektinde kullanılan örtmece ifadeleri tematik bir çerçevede incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında, bölgedeki yerel halkın kullandığı örtmece ifadeler ve bu ifadelerin hangi bağlamlarda tercih edildiği analiz edilecektir. Bu bağlamda, Defne ilçesindeki Arapça konuşan bireylerin örtmece kullanımını ve bunun sosyokültürel faktörlere göre nasıl değiştiğini anlamaya yönelik sorulara odaklanılacaktır. Örtmecelerin toplumsal yapı, kültürel normlar ve bireyler arası iletişimdeki rolü değerlendirilecek; örtmece kullanımı yalnızca bireylerin dilsel tercihlerine değil, aynı zamanda toplumun değer yargılarına, tabu kabul edilen konulara ve kültürel etkileşimlere dair önemli ipuçları sunacaktır.

Çalışmanın Önemi ve Amacı

Bu çalışma, dilbilimsel ve sosyokültürel bir perspektifle, örtmece kullanımının Defne ilçesindeki Arapça konuşan topluluklar üzerindeki yansımalarını ortaya koymayı hedeflemektedir. Araştırmanın bulguları, dilin sosyokültürel dinamiklerini anlamaya katkı sağlayarak örtmece ifadelerin hangi bağlamlarda ve neden kullanıldığını açıklamaya yardımcı olacaktır. Çalışmada özellikle, Defne ilçesindeki Arapça konuşan bireylerin örtmece kullanımının sosyokültürel faktörlere göre nasıl değiştiği incelenecek; örtmecelerin toplumsal yapı, kültürel normlar ve bireyler arası iletişimdeki rolü değerlendirilecektir. Örtmece kullanımı, yalnızca bireylerin dilsel tercihlerine değil, aynı zamanda toplumun değer yargılarına, tabu kabul edilen konulara ve kültürel etkileşimlere dair önemli bilgiler sunmaktadır.

Araştırmanın **alt amaçları** beş temel başlık altında toplanmaktadır. İlk olarak, **dilsel işlevlerin incelenmesi** kapsamında, Defne Arapçasında örtmece ifadelerin pragmatik, semantik ve sosyolinguistik işlevlerinin ortaya konması hedeflenmektedir. İkinci olarak, **sosyokültürel bağlamın analizi** ile örtmece kullanımının toplumsal yapı, kültürel normlar ve bireyler arası iletişimdeki rolü değerlendirilecektir. Üçüncü olarak, **diyalekt özelliklerinin belirlenmesi** amacıyla, Defne Arapçasına özgü örtmece ifadelerin derlenmesi, sınıflandırılması ve karşılaştırmalı analizlerinin yapılması planlanmaktadır. Dördüncü olarak, **araştırma bulgularının uygulama alanları** kapsamında, çalışmanın sonuçlarının dil eğitimi ve toplumsal iletişim pratiklerine katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Son olarak, **literatüre katkı** hedefi doğrultusunda, Batı merkezli araştırmaların eksikliğini tamamlayarak yerel dil ve kültür bağlamında bilimsel katkı sunulması hedeflenmektedir.

Araştırma, Defne ilçesinde yaşayan ve anadili Arapça olan katılımcılarla yürütülmüştür. Katılımcılar farklı yaş, cinsiyet ve eğitim seviyelerine sahip bireylerden seçilmiş; veriler yarı yapılandırılmış görüşmeler ve doğal konuşma analizleri yoluyla toplanmıştır. Görüşmelerde örtmece ifadelerin kullanım bağlamları sistematik bir biçimde incelenmiş, tematik analiz yöntemiyle belirli başlıklar altında kategorize edilmiştir. Katılımcılardan alınan örtmece ifadeler, diyalekt alanında çalışan araştırmacıların da faydalanabilmesi için **Uluslararası Fonetik Alfabe (IPA)** ile kaydedilmiştir. Çalışmada tüm katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmış, kişisel bilgiler gizli tutulmuş ve etik kurallara uygun hareket edilmiştir.

Araştırmanın sınırlılıkları da göz önünde bulundurulmalıdır. Çalışma yalnızca Defne ilçesiyle sınırlıdır ve farklı bölgelerdeki Arapça diyalektleri kapsamamaktadır. Veriler katılımcıların kendi beyanlarına dayandığı için kişisel deneyim ve algılar sonuçları etkileyebilir. Ayrıca örtmece ifadelerin bağlamsal kullanımı bireyler arasında farklılık gösterebileceği için verilerin genellenebilirliği sınırlı olabilir.

Sonuç olarak, bu çalışma Defne ilçesindeki Arapça diyalektine özgü örtmece ifadeleri analiz ederek bölgenin dilsel ve kültürel yapısına dair önemli veriler sunmayı, örtmece kullanımının bireysel, toplumsal ve kültürel boyutlarını anlamaya katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

2. Kavramsal Çerçeve ve Literatür Taraması

Örtmece ifadeler (euphemism) ve tabu kelimeler, dilbilimsel araştırmaların önemli inceleme alanlarından birini oluşturmaktadır. Bu kavramlar, bireysel psikolojik süreçlerden toplumsal normlara, kültürel yapılardan ideolojik pratiklere kadar geniş bir yelpazede değerlendirilmiş ve farklı teorik çerçeveler içinde ele alınmıştır. Freud'un Psikanalitik Kuramı, örtmecelerin bilinçaltında bastırılmış duygu ve düşüncelerle ilişkili olduğunu öne sürmekte

olup, bireylerin doğrudan ifade edilmesi rahatsızlık verebilecek kavramları savunma mekanizmalarının etkisiyle yumuşatarak aktardığını belirtmektedir (Freud, 1910, s. 154). Bu bakımdan örtmece, psikolojik bir koruma işlevi de üstlenmektedir.

Örtmece kullanımına ilişkin bir diğer önemli yaklaşım, Brown ve Levinson'un (1987, s. 61) Nezaket Kuramı'dır. Bu kuram, örtmece ifadelerin konuşmacıların "yüz kaybını önleme" (face-saving) stratejilerinin bir parçası olduğunu vurgular. Toplumsal ilişkilerde tehdit edici unsurları azaltmak, saygınlığı korumak ve nazik bir iletişim ortamı sağlamak amacıyla dolaylı ifadelerin tercih edildiği belirtilmektedir. Buna paralel olarak Sapir ve Whorf'un (1956) Dilsel Görelilik Hipotezi, dilin düşünce yapısını şekillendirdiğini ve bu nedenle örtmece kullanımının kültürden kültüre önemli farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Her toplumun belirli kavramlara ilişkin hassasiyet düzeyi, o toplumda yaygın kullanılan örtmece türlerini doğrudan etkilemektedir.

İdeoloji ve iktidar bağlamında ise Fairclough'un (1995) Eleştirel Söylem Analizi, örtmece ifadeleri toplumsal güç ilişkilerinin bir yansıması olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşıma göre örtmece, yalnızca bireyler arası nezaketin bir aracı değil, aynı zamanda söylemdeki ideolojik yapıları görünmez kılan ve toplumsal hiyerarşileri yeniden üreten bir stratejidir. Bu nedenle örtmeceler, dilsel tercihlerden öte sosyo-politik yapıların bir sonucu olarak da anlaşılmalıdır.

Örtmece ifadeler, dilin işlevişi bakımından pragmatik, semantik ve sosyolingüistik açılardan da değerlendirilmektedir. Pragmatik açıdan örtmece, konuşmacının niyetine, bağlama ve iletişimsel hedeflerine bağlı olarak stratejik bir kullanım alanı bulur. Örneğin "öldü" yerine "hayata gözlerini yumdu" ifadesinin kullanılması, olumsuz duygusal etkiyi azaltma amacına yönelik tipik bir pragmatik örtmece örneğidir.

Anlambilim açısından ele alındığında, örtmece ifadeler anlam genişlemesi, anlam daralması ve anlamın yeniden çerçevelenmesi gibi süreçler doğrultusunda zaman içerisinde değişim göstermektedir. Leech (1974, s. 46), örtmece kullanımının toplumun değerleri ve duyarlılıkları doğrultusunda şekillendiğini ve kelimelerin anlam yapılarının bu süreç içinde yeniden yapılandırıldığını belirtir. Örneğin, "hizmetçi" yerine "yardımcı personel" ifadesinin tercih edilmesi, anlamın sosyal açıdan daha kabul edilebilir bir çerçevede yeniden sunulmasına işaret etmektedir.

Sosyolingüistik bağlamda ise örtmece kullanımı; toplumsal sınıf, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve kültürel faktörlere bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Wardhaugh ve Fuller (2021) dilin toplumsal değişimlere uyum sağlama sürecinde örtmece kullanımının önemli bir rol oynadığını vurgular. Bazı

sosyal gruplarda belirli örtmece türleri daha yaygınken, diğer gruplarda aynı kavramlara yönelik farklı örtmece biçimlerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durum, dilin yalnızca bireysel bir iletişim aracı olmadığı, aynı zamanda toplumsal değerlerin ve kültürel normların bir yansıması olduğunu göstermektedir.

Örtmece ifadelerin kültürler arası değişkenliği literatürde sıkça ele alınmıştır. Lakoff (1973, s. 56), özellikle kadınların toplumsal beklentiler nedeniyle daha yumuşatıcı ve belirsiz ifadeler kullanma eğiliminde olduğunu öne sürmüştür. Allan ve Burridge (1991, s. 11) ise örtmece ve disfemizmin dilin iki zıt ucu olduğunu belirterek, örtmecenin daha çok politik doğruluk, dini hassasiyetler ve toplumsal normlara uyum amacıyla ortaya çıktığını ifade eder. Arapça ve İngilizce üzerine yapılan karşılaştırmalı çalışmalarda da örtmece kullanımının kültürel kodlarla yakından ilişkili olduğu gösterilmiştir (Al-Husseini, 2007; Almufawez, Alalwani & Altalhi, 2018). Özellikle Arapçada dini inançlar ve sosyal gelenekler örtmece üretimini belirleyici şekilde etkilerken, Türkçe ve Arapça karşılaştırmalarında da benzer bir kültürel belirleyicilik dikkat çekmektedir (Demir, 2020).

Sonuç olarak, örtmece ifadeler gerek bireysel gerek toplumsal düzeyde çok yönlü bir dilsel olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Nezaket stratejileri (Brown & Levinson, 1987), anlambilimsel süreçler (Leech, 1974), sosyodilbilimsel perspektifler (Wardhaugh & Fuller, 2021) ve kültürler arası karşılaştırmalar (Al-Husseini, 2007; Almufawez et al., 2018) örtmece kullanımının farklı yönlerini açıklamaya katkı sağlamaktadır. Bu nedenle, örtmece kullanımının kapsamlı bir şekilde anlaşılabilmesi için hem dilsel hem de toplumsal, kültürel ve ideolojik bağlamların birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Gelecek çalışmaların daha geniş kültürel karşılaştırmalar ve sosyolojik analizlere yer vermesi, örtmece kullanımının evrensel ve yerel dinamiklerinin daha derinlikli bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

3. Örtmece Kavramı ve Dildeki Yeri

Örtmece (euphemism), toplum içinde doğrudan dile getirildiğinde rahatsızlık, utanç veya sosyal gerginlik yaratabilecek kavramların daha yumuşak ve kabul edilebilir ifadelerle aktarılmasını sağlayan bir dilsel stratejidir. Dil kullanıcıları, özellikle ölüm, hastalık, cinsellik, ekonomik durum, fiziksel kusurlar ve toplumsal itibar gibi tabu ya da hassas kabul edilen konuları dolaylı biçimde ifade ederek sosyal ilişkilerde uyumu sürdürmeyi amaçlarlar. Bu yönüyle örtmece, yalnızca bir sözcük değişimi değil; dil, kültür ve toplum arasındaki etkileşimin görünür kıldığı çok boyutlu bir söylem olgusudur (Leech, 1974; Lyons, 1981).

Örtmece kavramının dildeki yerini açıklayan teorik yaklaşımlardan biri Freud'un Psikanalitik Kuramı'dır. Freud (1910), bireylerin bilinçaltında bastı-

rılmış duygu ve düşünceleri doğrudan ifade etmekten kaçındıklarını, bunun yerine örtmeceleri bir savunma mekanizması olarak kullandıklarını belirtmektedir. Brown ve Levinson'un (1987) Nezaket Kuramı ise, bireylerin iletişim sırasında hem kendi yüzlerini hem de karşı tarafın yüzünü korumak için örtmeceyi stratejik olarak kullandıklarını ortaya koymaktadır. Ayrıca Sapir ve Whorf'un (1956) dilin düşünceyi ve kültürel algıları şekillendirdiğini savunan hipotezi, örtmece kullanımının kültürler arası farklılaşmasını açıklamaktadır. Fairclough (1995) ise örtmeceyi iktidar ilişkileri, toplumsal hiyerarşi ve ideoloji çerçevesinde değerlendirerek, dolaylı ifadelerin toplumsal güç yapısını yeniden ürettiğini göstermektedir.

4. Bulgular

Defne (Hatay) Arapçasında **hastalık ve bedensel rahatsızlıklar, ölüm, beden organları ve fonksiyonları, giyim, sosyal statü, regl-menopoz ve cinsellik** gibi tabu kabul edilen alanlara ilişkin örtmece kullanımı tematik bir çerçevede ele alınmış; her temaya özgü örnekler sunulurken bu ifadelerin **pragmatik, semantik ve sosyokültürel** boyutları tartışılmıştır. Elde edilen bulgular, örtmece dil kullanımının toplumun hassas konuları ele alış biçimini, dilsel inceliklere verdiği önemi ve kültürel normların iletişim üzerindeki belirleyiciliğini açık biçimde ortaya koyduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda örtmece ifadeler, yalnızca tabu temaların dolaylı bir dille ifade edilmesini sağlamamakta; aynı zamanda bireyler arası ilişkilerde nezaket, yüz koruma (face-saving) ve toplumsal uyum gibi işlevleri yerine getirerek kültürel değerlerin dildeki yansımalarını görünür kılmaktadır. Dolayısıyla söz konusu örtmeceler, Defne Arapçasının hem toplumsal hem de kültürel yapısını anlamada önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Bu çerçevede, Defne Arapçasındaki örtmece kullanımlarının evrensel bir olgu olduğu da söylenebilir. Nitekim Türkçede "ince hastalık" ifadesi geçmişte özellikle verem gibi ağır hastalıkları doğrudan söylemekten kaçınmak için kullanılan tipik bir örtmecedir. Benzer şekilde İngilizcede ölüm için "passed away" ("hayatını kaybetti") veya Fransızcada "il nous a quittés" ("bizi bıraktı, aramızdan ayrıldı") gibi ifadeler, tabu konuların dolaylı ve daha yumuşak biçimde dile getirildiğini göstermektedir. Bu örnekler, farklı kültürlerde örtmece kullanımının benzer gerekçelerle ortaya çıktığını ve dilsel stratejilerin kültürel normlarla güçlü bir ilişki içinde olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

4.1. Hastalık ve Bedensel Rahatsızlıklarla İlgili Örtmece İfadeler

Ağır hastalıklar, toplumda genellikle doğrudan ifade edilmez. Bunun yerine, hastalıkların şiddetini ve doğasını daha yumuşak şekilde anlatmak için örtmece ifadeler kullanılır. Bu tür ifadeler hem hastalara karşı duyulan empatiyi hem de toplumun hastalıkla ilgili duyduğu rahatsızlığı yansıtır. Türkçe'

de 'kötü hastalık' veya 'ince hastalık' gibi örtmeceler bu gibi durumlarda kullanılmaktadır.

(1) مَرَضٌ مَا كَيْسَ (ma.ra:d^ç ma: kej.jis)

Bu ifade, "kötü hastalık" anlamına gelir ve kanser gibi ciddi hastalıkları tanımlamak için kullanılır. Kanser gibi ölümcül hastalıklar, toplumsal tabulardan ve rahatsızlıktan kaçınmak amacıyla doğrudan adlandırılmak yerine daha yumuşak bir dil ile anlatılır. Bu tür ifadeler, hastalıkla ilgili empatiyi vurgularken aynı zamanda toplumsal duyarlılığı da gösterir. Hastalıkların doğrudan ifade edilmesinin toplumsal açıdan rahatsızlık yaratabileceği durumlarda, daha dolaylı anlatımlar tercih edilir.

(2) حَالُهُ خَطَرٌ (hālu xat^çi:r)

Bu ifade, "durumu tehlikeli" anlamına gelir ve ölümcül hastalıkların durumunu tanımlamak için kullanılır. Bu ifadeyle, hastanın sağlık durumunun ciddi olduğunu belirtirken doğrudan ölüm ya da ölümcül hastalık gibi sert ifadeleri kullanmaktan kaçınarak daha yumuşak bir dil kullanılır. Bu tür örtmece ifadeler, hastanın durumunu empatik bir şekilde ifade etmeye yardımcı olur ve aynı zamanda toplumda hastalığın ciddiyetini belirtirken rahatsız edici ifadeler yerine kullanılır. Bu şekilde hastaya duyulan saygı ve toplumsal normlara uygun bir dil kullanımı sağlanır.

Bu ifadeler, hastalıkla ilgili duygusal bir mesafe yaratmayı amaçlar ve hastalara yönelik empatik bir yaklaşımı ifade eder.

4.2. Ölümle İlgili Örtmece İfadeler

Ölüm, özellikle Arap toplumlarında oldukça hassas bir konudur ve bu nedenle ölümle ilgili ifadelerde doğrudanlık yerine örtmece kullanımı yaygındır. Ölüm hem dinî inançlar hem de toplumsal duyarlılıkla şekillenen bir olgudur. Arap kültürlerinde ölüm genellikle yalnızca bir geçiş olarak görülür ve bu geçişi daha saygılı bir biçimde ifade etmek için dilde dolaylı anlatımlar tercih edilir. Bu örtmece ifadeler, ölen kişinin öte dünyadaki yolculuğuna dair olumlu bir inancı yansıtarak kayıptan duyulan üzüntüye saygı gösterir.

Topladığımız derlemde bu kategoride yer alan örtmece ifadeler şöyledir:

(3) أَخَذَ رَبُّهُ لَا عُدَّةَ (Axadu Rabbo la-çando)

Bu ifade, ölümün daha saygılı bir şekilde ifade edilmesini sağlar. "Rabbi onu yanına aldı" ifadesi, ölen kişinin artık Allah'ın yanına gittiğine dair bir inancı yansıtır. Ölümün doğrudan anlatılmasından kaçınılarak, kişi bir geçiş aşamasına girmiş olur.

(4) رَحِمَهُ اللَّهُ (Raḥimu Allah)

İfade, ölümle ilgili en yaygın dinî örtmece kullanımlarından biridir. Ölen kişinin arkasından Allah'tan rahmet dilemek hem dinî bir temele dayalı hem de ölümün doğrudan anlatılmasından kaçınılarak yapılan bir dua biçimidir. Bu tür ifadeler, aynı zamanda bir taziye ifadesi olarak da kullanılır.

(5) قَرَّبَ لِرَبِّهِ (Qarreb li-rebbo)

Bu ifade, ölümün bir sona erme değil Allah'a daha yakın olma süreci olarak algılandığını gösterir. "Rabbine yakınlaştı" ifadesi, ölen kişinin dünyadan ayrılmasını doğrudan ifade etmeden onun artık Allah'a daha yakın olduğu düşüncesini taşır. Bu ise ölümün ahirete geçiş olarak görülmesinin bir yansımasıdır.

(6) نَامَ وَمَا فَاقَ (Nām wa mā fa:q)

Bu ifade, ölümün doğal bir süreç olduğunu ve bir dinlenme veya uyku haline benzetildiğini ima eder. "Uyudu ve uyanmadı" ifadesi, ölen kişinin artık uyanmayacağı bir uykuya dalmış olduğu fikrini ifade eder. Bu tür örtmece kullanımı, ölümün korkutucu ve trajik doğasını yumuşatarak daha kabul edilebilir hale getirir.

4.3. Beden Organları ve Beden Fonksiyonlarıyla İlgili Örtmece İfadeler

Toplumda mahrem kabul edilen organlar ve işlevlerine dair örtmece ifadeler, genellikle utanma ve nezaketle ilişkilidir. Bu tür ifadeler, mahremiyetin korunması amacıyla kullanılır ve sosyal normlarla güçlü bir bağ kurar.

Topladığımız derlemde bu kategoride yer alan örtmece ifadeler şöyledir:

(7) صَدْر (S'ıdır)

Bu kelime, "göğüs" anlamına gelir ancak burada özellikle kadınların memelerini ifade etmek için kullanılır. Doğrudan "meme" demekten kaçınılarak daha genel bir terim olan "göğüs" tercih edilir. Bu tür örtmece kullanımlar, bedenin belirli bölgelerinin doğrudan adlandırılmasının ayıp veya mahrem kabul edildiği toplumsal yapılar içinde yaygın olarak görülür. Fasih Arapçada göğüs kelimesi ' S'adrın'olarak geçmektedir .Yerel dilde ise ses değişimlerine uğrayarak 'S'ıdır' olarak seslendirilmektedir.

(8) خَلْف (Xalf)

Bu kelime, "arka, popo" anlamına gelir ve vücudun bu bölgesini ifade ederken kullanılan dolaylı bir ifadedir. Popo gibi bedenin mahrem bölgelerine dair konuşmaların doğrudan yapılmasının uygun görülmediği kültürel bağlamlarda bu tür ifadeler tercih edilebilir. Bu kullanım, saygılı bir dil oluşturmayı ve konuşma sırasında rahatsız edici olabilecek doğrudan anlatımlardan kaçınmayı amaçlar.

(9) بَدَّى اِطْلَعَ لِلْبَرَّة (Beddé itlaʕ la-berra)

Bu ifade, “dışarı çıkmak istiyorum” anlamına gelir ve tuvalete gitme isteğini belirtmek için kullanılan dolaylı bir anlatımdır. Tuvalet gibi fizyolojik ihtiyaçlarla ilgili doğrudan konuşmanın ayıp veya gereksiz görüldüğü toplumsal bağlamlarda, daha kibar ve örtük ifadeler tercih edilir. Bu tür anlatımlar, mahremiyetin korunmasına ve sosyal etkileşimde nezaketin sürdürülmesine katkı sağlar.

(10) بَدَّى كِب مَي (Beddé kib maj)

Bu ifade, “su dökmek istiyorum” anlamına gelir ve idrar yapma eylemini ifade etmek için kullanılan bir örtmecedir. Doğrudan “işemek” ya da “tuvalete gitmek” demekten kaçınarak daha hafif ve toplumsal olarak kabul edilebilir bir anlatım tercih edilmiştir. Bu tür ifadeler, fizyolojik ihtiyaçlarla ilgili konuşmaları daha saygın ve ölçülü bir hale getirir.

4.4. Giyim ile İlgili Örtmece İfadeler

Arap toplumlarında giyim, mahremiyetin ve toplumsal değerlerin yansımasıdır. Özellikle kadınların giyimiyle ilgili örtmece ifadeler, toplumsal normlara ve dini değerlere sıkı sıkıya bağlıdır.

Topladığımız derlemde bu kategoride yer alan örtmece ifadelerden bazıları şöyledir:

(11) لِبَاس دَاخِلِي (Liba:s da:xili)

Bu ifade, “iç çamaşırı” anlamına gelir ve doğrudan vücudu saran giysileri tanımlamak için kullanılır. İç çamaşırlarının doğrudan adlandırılmasının mahrem kabul edilebileceği toplumsal yapılar içinde, bu tür ifadeler daha ölçülü ve örtük bir anlatım sunar. Bu kullanım, giyim ve mahremiyet arasındaki kültürel hassasiyetleri yansıtır.

(12) شَي جِسْتَر (Şej jistér)

Bu ifade, “örtün şey” anlamına gelir ve geniş, bol kıyafetleri tanımlamak için kullanılan bir örtmecedir. Bu ifade, yalnızca kıyafetin fiziksel özelliklerine değil, aynı zamanda onun sağladığı mahremiyet ve toplumsal normlara uygunluk konusuna da vurgu yapar. Geleneksel ve modern toplumlarda, örtünme bir edep ve saygınlık göstergesi olarak değerlendirildiğinden, bu tür ifadeler kıyafetin işlevi kadar, onun kültürel anlamını da vurgulamaktadır.

4.5. Sosyal Statü ile İlgili Örtmece İfadeler

Sosyal statü ve ekonomik durumla ilgili örtmece ifadeler, bireylerin toplum içindeki konumlarını daha dolaylı bir biçimde ifade etmeye yarar. Bu ifadeler, toplumsal hiyerarşiyi ve sınıfsal farkları nazik bir dil kullanarak

yansıtmayı amaçlar. Özellikle düşük sosyo-ekonomik statüye sahip bireyler hakkında konuşurken, örtmeceler, karşı tarafı rencide etmemek ve toplumun nezaket kurallarına uygun bir dil kullanmak için tercih edilir.

Bu tür ifadeler aynı zamanda toplumsal tabakalaşmayı ve güç ilişkilerini gizleyerek, belirli sosyal rollerin daha kabul edilebilir bir biçimde ifade edilmesine olanak tanır. Bireylerin ekonomik durumları ve sosyal pozisyonları hakkında doğrudan konuşmak yerine, örtmece ifadeler kullanarak daha nazik ve dolaylı bir iletişim kurulur.

Topladığımız derlemde bu kategoride yer alan örtmece ifadeler şöyledir:

(13) أَبُو الْوَلَدِ **Ebu: luwla:d**

Bu ifade, “çocukların babası” anlamına gelir ve evli erkekler için kullanılan bir örtmece ifadedir. Kişinin doğrudan ismiyle anılması yerine, aile içindeki rolünü vurgular. Bu kullanım, bireyin ebeveynlik kimliği üzerinden tanımlanmasını sağlarken, aynı zamanda toplum içinde statüsünü belirleyen önemli bir unsur olarak ebeveynliği ön plana çıkarır. Geleneksel toplumlarda, erkeklerin baba kimliğiyle anılması, onların aile içinde otorite ve sorumluluk sahibi bireyler olarak görülmesiyle ilişkilidir.

(14) أُمُّ الْوَلَدِ (Imm luwla:d)

Bu ifade, “çocukların annesi” anlamına gelir ve evli kadınlar için kullanılan bir örtmece anlatımdır. Bu ifade, kadının bireysel kimliğinden çok annelik statüsüne vurgu yaparak, toplumun kadına biçtiği temel rollerden birini yansıtır. Geleneksel toplum yapılarında, kadınların annelik üzerinden tanımlanması yaygın bir yaklaşımdır ve bu tür ifadeler, kadının aile içindeki yerini ve toplumsal algısını şekillendirir.

(15) بِيَشْتِئِلْ بِجُدُو (Biyiştiiil bijdo)

Bu ifade, “kendi işini yapıyor” veya ‘elinin emeğiyle çalışıyor’ anlamlarına gelir ve amele olarak çalışan kişiler için kullanılan dolaylı bir anlatımdır. Fiziksel işgücü gerektiren meslekleri doğrudan ifade etmek yerine, yapılan işi daha prestijli veya tarafsız bir biçimde sunmayı amaçlar. Bu tür örtmece ifadeler, işçinin statüsünü yumuşatarak, mesleki algıyı daha olumlu bir çerçevede sunmaya yardımcı olur.

(16) مَا عِنْدَهُ شَيْءٌ (Ma: Ğindo jé:)

Bu ifade, “hiçbir şeyi yok” anlamına gelir ve fakirlik durumunu anlatmak için kullanılan nazik bir örtmecedir. Bir kişinin doğrudan “fakir” olarak tanımlanması yerine, ekonomik yetersizliğini daha yumuşak bir dille ifade etmeye olanak tanır. Bu tür ifadeler, bireyin sosyal statüsü hakkında olumsuz bir yargıda bulunmaktan kaçınarak, daha saygılı ve incelikli bir anlatım sunmayı hedefler.

4.6. Regl ve Menopoz ile İlgili Örtmece İfadeler

Regl ve menopoz gibi biyolojik süreçler, genellikle toplumsal tabular ve kültürel normlarla şekillenen konulardır. Özellikle kadınların bedenine dair bu tür süreçlerin konuşulması, çoğu kültürde mahrem ve utandırıcı olarak kabul edilir. Bu yüzden, regl ve menopoz gibi doğal süreçlere dair kullanılan dil, toplumların değer yargılarına ve mahremiyet anlayışına dayalı olarak dolaylı ve örtmeceler ile ifade edilir. Bu örtmece ifadeler, doğrudan konuyu gündeme getirmemek amacıyla, daha nazik ve örtülü bir dil kullanımı sağlar.

(17) صَارَتْ /sʕa:rat/

Bu kelime, “adet oldu” anlamına gelir ve bir kadının regl dönemi başladığını ifade etmek için kullanılan nazik bir ifadedir. Doğrudan “regl oldu” demek yerine, biyolojik süreci daha dolaylı ve örtük bir şekilde tanımlamayı amaçlar. Bu tür örtmeceler, kadının mahremiyetini korurken, toplumun tabularına ve geleneksel dil kullanımına uygun bir ifade biçimi sunar. Aynı zamanda, regl sürecinin toplum içinde açıkça konuşulması yerine daha özel bir mesele olarak ele alınması gerektiğine dair kültürel bir anlayışı yansıtır.

(18) لِحَقَّتْ (Liḥqét)

Bu kelime, “ilk adet” anlamına gelir ve bir kadının ilk regl dönemini tanımlamak için kullanılır. Ergenlik dönemine girmenin ve fiziksel gelişimin önemli bir göstergesi olarak kabul edilen bu süreç, kültürel bağlamda hassas bir konu olabilir. Bu nedenle, doğrudan bir ifade yerine daha nazik ve dolaylı bir anlatım tercih edilir. İlk adet görmek, sadece biyolojik bir değişim değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel olarak da önemli bir dönüm noktası olarak kabul edildiğinden, bu sürecin anlatımı da geleneksel normlara uygun biçimde şekillenir.

(19) مَا شِفْتُ الْأَحْمَرَ (ma šift El-eḥmer)

Bu kelime, “kırmızıyı görmedim” anlamına gelir ve regl döneminin henüz başlamadığını anlatan örtmecelerden biridir. Regl kanamasının renginden yola çıkarak dolaylı bir şekilde adet sürecini ifade eden bu kelime, doğrudan kanamaya atıfta bulunmadan, toplum içinde daha kabul edilebilir bir anlatım sunar. Reglin doğrudan dile getirilmesinin rahatsız edici bulunabileceği kültürel bağlamlarda, bu tür dolaylı ifadeler, kadın bedenine dair konuların daha mahrem ve saygılı bir şekilde konuşulmasını sağlar.

(20) انْقَطَعَتْ (Inkataṣét)

Bu kelime, “kesildi” anlamına gelir ve menopoz sürecini ifade etmek için kullanılan bir örtmecedir. Kadınların üreme dönemlerinin sona erdiğini belirten bu kelime, biyolojik bir gerçeği nazik ve dolaylı bir şekilde ifade etmeyi amaçlar. Menopoz, kültürel olarak “sonlanma” ve “yaşlanma” ile ilişkilendi-

rilebileceğinden, doğrudan dile getirilmekten kaçınılarak daha hafif bir anlatımla ifade edilir. “Kesildi” ifadesi, kadın bedeninde gerçekleşen bu doğal değişimi toplumsal normlara uygun bir şekilde anlatırken, sürecin mahremiyetini ve saygınlığını da korumaya yardımcı olur.

4.7. Cinsellikle İlgili Örtmece İfadeler

Cinsellikle ilgili örtmece ifadelerin kullanımı, çoğunlukla toplumların ahlaki değerleri, dini inançları ve toplumsal normlarıyla yakından ilişkilidir. Birçok kültürde, cinsellik özel bir konu olarak kabul edilir ve bu nedenle dilde doğrudan cinsel ifadelerden kaçınılır.

Bu nedenle, cinselliğe dair doğrudan ifadeler yerine, daha dolaylı anlatım teknikleri kullanılır. Cinsel ilişki ve cinsellikle ilgili tabular, dilde örtmece ifadelerin kullanılmasına yol açar. Bu örtmece ifadeler, toplumun ahlaki, dini ve kültürel değerleriyle şekillenir, böylece bireyler ve toplum, bu tür özel ve mahrem konuları daha nazik bir şekilde dile getirebilirler.

Cinselliğe dair kullanılan örtmece ifadeler, aynı zamanda sosyal normlar ve ahlaki değerlere dayalı olarak şekillenir. Bu tür ifadeler, genellikle bireylerin mahremiyetini koruyarak, cinselliği toplumda utanç verici veya tabu sayılan bir konu olmaktan çıkarma amacını taşır. Bununla birlikte, örtmece dilin kullanımı, kültürel olarak kabul edilen ahlaki yapılar ve dini inançlarla yakından ilişkilidir.

(21) لَقَّى (Laqqa)

Bu kelime, cinsel ilişkiyi anlatmak için kullanılan yaygın bir örtmece ifadedir. Bu kelime, cinselliği doğrudan dile getirmek yerine, daha masum bir eylemi çağrıştırarak cinsel birleşmeyi dolaylı bir şekilde ifade eder. “Laqqa” sözcüğü, kelime anlamı olarak “dokunmak” fiilini karşılar. Bu anlamı nedeniyle, toplum içinde cinsellikle ilgili konuşmalarda daha örtülü bir anlatım sağlamak amacıyla tercih edilir. Bu kullanım, cinselliğin toplumsal normlara uygun bir şekilde ve mahremiyet korunarak tartışılmasını mümkün kılar.

(22) أَخَذَ، نَأَمَ مَعَ (Axade, Na:m maʿa)

Bu ifadeler, “onunla yattı” anlamına gelir ve cinsel ilişkiyi anlatırken daha dolaylı bir dil kullanma amacını taşır. Bu tür ifadeler, cinsel ilişkiyi doğrudan tanımlamaktan kaçınarak, daha örtük ve dolaylı bir anlatım sunar. Cinselliğin tabu bir konu olarak kabul edildiği toplumlarda bu tür dolaylı ifadeler yaygın olarak kullanılır. “Onunla yattı” demek, cinsel birlikteliği doğrudan ifade etmek yerine, üstü kapalı bir anlatımla mahremiyetin korunmasına yardımcı olur.

(23) مَصَّ (m^ʕas^ʕ)

Bu kelime, “öpüşmek” anlamına gelir ve öpüşme eylemini doğrudan ifade etmek yerine daha örtük bir anlatımla dile getirir. Bu ifade, yalnızca öpüşmeyi tanımlamakla kalmaz, aynı zamanda cinsel ilişkiyi dolaylı bir biçimde ima eder. Toplumda cinselliğin doğrudan konuşulmasının hoş karşılanmadığı durumlarda, bu tür dolaylı anlatımlar tercih edilir. Böylece, cinselliğe dair konuşmalar daha saygılı ve mahrem bir çerçevede tutulur.

(24) أَكَلُوا بَغْضٍ / بَغْدِين (Akalo baʕd^ʕ / baʕdin)

Bu ifade, “birbirlerini yediler” anlamına gelir. Öpüşme için kullanılan mecaz bir anlatımdır. Bu ifade, doğrudan cinselliği anlatmak yerine, daha masum bir eylem üzerinden benzetme yaparak öpüşmeyi ifade eder. Öpüşmenin tutkulu doğasını vurgulayan bu metafor, cinsel temaları doğrudan dillendirmekten kaçınarak, toplumun kültürel ve ahlaki normlarına uygun bir söylem sunar. Böylece, cinsellikle ilgili konuşmalar, sosyal açıdan daha kabul edilebilir hale gelir.

Bu tablo, Hatay’ın Defne ilçesi Arapçasında kullanılan örtmeceleri ve diğer Arap lehçelerindeki (Levant, Irak ve Mısır Arapçası) karşılıklarını göstermektedir. Her ifade hem Arap harfleriyle hem de IPA ile sunulmuş, lehçeler arasındaki fonetik farklılıklar görünür hâle getirilmiştir. Tablo, sağlık, ölüm, bedensel organlar, giyim, sosyal statü, regl ve cinsellik gibi mahrem konularda kullanılan örtmecelerin sosyopragmatik işlevlerini ve kültürel bağlam içindeki kullanımını karşılaştırmalı olarak sunar. Bu yaklaşım, örtmecelerin dilsel ve kültürel işlevlerini sistematik biçimde incelemeyi mümkün kılar.

No	İfade (Defne)	IPA (Defne)	Levant Arapçası	IPA	Irak Arapçası	IPA	Mısır Arapçası	IPA
1	مراض ما كيس	/ma.ra:d ^ʕ ma: kej.jis/	مرض مو هين	/marad mu hayjen/	مرض قوي	/marad gawi/	المرض الوحش	/el-marad el-wehef/
2	حالته خطر	/ħa:lu x ^ʕ at ^{ʕi} :r/	وضعه مو منج	/wadʕo mu mni:ħ/	حالته تعبانه	/ħaltah taʕba:na/	حالته صعبة	/ħal-to s ^ʕ aʕba/
3	أخذ ربه لا عنده	/ʔaxadu rabbo la- ʕando/	راح لعند ربه	/ra:ħ laʕand rabbo/	الله أخذه	/alla:h axaḡah/	ربنا افتركه	/rabbena iftakara/
4	رحمه الله	/rahimu allāh/	الله يرحمه	/alla yirħamu/	الله يرحمه	/alla jirħama/	الله يرحمه	/allah yerħamu/
5	قرب لربه	/qarrab li-rabbo/	قرب عالله	/qarrab ʕal-la:h/	قرب لربه	/qarrab li-rabbo/	قرب لربه	/qarrab li-rabbo/
6	نام وما فاق	/na:m wa ma: fa:q/	نام وما صحى	/na:m wa ma saħa/	نام وما دوره	/na:m wa ma da:ra/	نام وما مقامش	/na:m w maʔa:mif/

No	İfade (Defne)	IPA (Defne)	Levant Arapçası	IPA	Irak Arapçası	IPA	Mısır Arapçası	IPA
7	صِدْر	/sʕidr/	صدر	/ʃadr/	صدر	/ʃadr/	صدر	/ʃadr/
8	خَلْف	/xalf/	ورا	/wara/	وره	/wara/	ورا	/wara/
9	بَدِي اِطْلَع لِلْبَرَّةِ	/beddé itlaʕ la-berra/	بدی روح عالحمام	/baddi ru:ḥ ʕal-ḥamma:m/	أروح للمراحض	/aru:ḥ lil-marahiḍ/	عالیز أروح الحمام	/ʕa:yez aruḥ el-ḥamma:m/
10	بَدِي كِب مَي	/beddé kib maj/	بدی إسقي الورد	/baddi ysqi el-ward/	أفضي ماي	/afaddī māy/	أفضي ماي	/afaddī māy/
11	لِبَاس دَاخِلِي	/liba:s da:xili/	تِيَاب جَوَا	/tya:b juwwa/	لبس داخلي	/libs da:xili/	هدوم داخلية	/hudūm da:xiliyyah/
12	شَي يَسْتَر	/ʃi yister/	شي عريض	/ʃi ʕari:d/	لبس ساتر	/libs sa:tir/	لبس يستر	/libs yister/
13	أَبُو الْوَلَد	/abu l-wla:d/	أبو الشباب	/abu ʃʒaba:b/	أبو الأولاد	/abu l-awla:d/	أبو العيال	/abu l-ʕiyā:l/
14	أُمُّ الْوَلَد	/ʔimm l-wla:d/	أم الشباب	/imm ʃʒaba:b/	أم الأولاد	/imm l-awla:d/	أم العيال	/umm el-ʕiyā:l/
15	بِيْشْتِغَلْ بِجْدُو	/bijʃtiyil bijdo/	بيشتغل على حاله	/biʃtiyil ʕa-ḥa:lu/	يشتغل بابده	/jʃistiyil bi-ʔi:da/	بيشتغل على نفسه	/biʃtaʔal ʕala nafs/
16	مَا عِنْدَهُ شَيْءٌ	/ma: ʕindo ʃe:/	وضعه بسيط	/waḍʕo basʕi:ʔ/	حالته ميسور	/ḥāltah maysu:r/	غلبان	/ʔalba:n/
17	صَارَتْ	/sʕa:ret/	إجتها	/ʔejθa/	جتها	/ʒitha/	جات لها	/ga:t laha/
18	لِحَقَتْ	/lihqet/	بلشت	/ballaʃet/	بدت	/badat/	ابتدت	/ibtiddit/
19	مَا شِفْتُ الْأَحْمَرُ	/ma ʃift el-ehmer/	ما نزل الدم	/ma nizel ed-damm/	ما شافت الدم	/ma ʃa:fat id-dam/	لسه ما جالها	/lissa ga:lha/
20	انْقَطَعَتْ	/inqaʔaʕat/	وقفت	/waʔafat/	انقطعت	/inqaʔaʕat/	انقطعت	/inʔaʔaʕit/
21	لَقِيَ	/laqqa/	لمسها	/lmasʕha/	لمسها	/lmasʕha/	قرب منها	/ʔarrab minha/
22	أَخَذَ، نَامَ مَعَ	/ʔaxade, na:m maʕa/	ضناجع	/dʕa:ʒaʕ/	نام وياها	/na:m wijja:ha/	نام معاها	/na:m maʕa:ha/
23	مَصَّ	/masʕ/	لمس	/lmas/	مصّ	/masʕ/	لمس	/lamis/
24	أَكَلُوا بَعْضُ بَعْضِينَ	/ʔakalu baʕdʕ/	التهمو بعض	/ilta:hamu baʕdʕ/	حضنو بعض	/ḥaḍʕno baʕdʕ/	مسكوا في بعض	/misku fi baʕdʕ/

5. Tartışma

Bu çalışmanın bulguları, Defne ilçesinde yaşayan Arapça konuşan bireylerin dilsel pratiklerinde örtmece kullanımının yalnızca bireysel bir dil tercihi değil; aynı zamanda toplumsal normlar, kültürel değerler, dini inançlar ve mahremiyet ilkeleriyle şekillenen güçlü bir iletişim stratejisi olduğunu göstermektedir. Topluluğun dilsel yaklaşımı, Arapçadaki tabular ve hassas kabul edilen temaların doğrudan ifadelerle değil; incelikli, dolaylı ve çoğunlukla metaforik bir söylemle aktarılması yönündedir. Bu söylem tarzı hem toplumsal bütünlüğün korunmasını hem de bireyler arasındaki sosyal ilişkilerin çatışmadan sürdürülmesini amaçlar.

Elde edilen veriler, örtmece kullanımının özellikle ölüm, hastalık, cinsellik, sosyal statü ve mahrem kabul edilen diğer alanlarda yoğunlaştığını ortaya koymuştur. Özellikle ölüm ve hastalık gibi hem kişisel hem de toplumsal düzeyde duygusal ağırlığı olan konularda doğrudan ifadelerden kaçınıldığı gözlemlenmiştir. Katılımcıların “Allah’ın rahmetine kavuştu”, “rahmetli oldu” gibi dolaylı ifadeler kullanmaları, yalnızca dilsel bir yumuşatma çabası değil; aynı zamanda dini inançların, tevekkül anlayışının ve kaybı kabullenmeye yönelik kolektif bir yas kültürünün dildeki yansımalarıdır. Bu örtmeceler, topluluğun ölüm karşısındaki düşünsel pozisyonunu yansıttığı kadar, bireylerin duygusal etkilenimini başkalarına yansıtırken kullandıkları nazik ve sosyal olarak kabul gören iletişim yollarını da temsil etmektedir. Ölüm gibi derin ve travmatik bir deneyimi dolaylı anlatımlarla aktarmak hem anlatıcıyı hem de dinleyiciyi olumsuz duygulardan koruyan bir “dilsel tampon” işlevi görmektedir.

Cinsellik konusundaki örtmece ifadeler de benzer biçimde toplumsal tabularla yakından ilişkilidir. Bu temada kullanılan örtük anlatım biçimleri, özellikle mahremiyetin ve edebin önemsendiği geleneksel toplum yapısında iletişimdeki dolaylılığın kaçınılmaz olduğunu ortaya koymaktadır. “Dokundu”, “onunla yattı”, “birlikte oldu” gibi ifadeler, cinsel ilişkiye doğrudan atıfta bulunmadan anlamı dolaylı biçimde taşıyan örtmecelerdir. Bu kullanım biçimleri, hem bireyin özel yaşam alanına saygıyı hem de topluluk içinde ahlaki bir sınırın gözetildiğini gösterir. Aynı zamanda bu örtmeceler, söylemin geçtiği bağlamdan bağımsız düşünülemez; çünkü anlamı belirleyen yalnızca sözcükler değil, bu sözcüklerin kullanıldığı sosyal durumlar ve paylaşılan kültürel kodlardır. Yani, aynı ifade farklı bağlamlarda farklı çağrışımlar yaratabilir ve bu, dilin çok katmanlı doğasını gözler önüne serer.

Brown ve Levinson’un (1987) Nezaket Kuramı çerçevesinden değerlendirildiğinde, bu dolaylılık stratejileri, bireyin “yüz kaybı” yaşamasını engelleyen ve iletişimdeki gerilimi azaltan sosyal mekanizmalardır. Cinsellik gibi toplumda doğrudan konuşulması ayıp sayılan konularda bu tür stratejiler,

yalnızca sözü yumuşatmakla kalmaz; aynı zamanda bireyin sosyal çevresiyle olan ilişkilerini de sürdürmesine olanak tanır. Özellikle ataerkil yapıların baskın olduğu topluluklarda bu tür dolaylı ifadeler, kadınların cinselliğiyle ilgili konuşmaların sınırlarını belirleyen ve bu sınırlar içinde bir tür “gizli dil” oluşturan kültürel kalıpların varlığına da işaret eder.

Bu bağlamda, örtmece kullanımı yalnızca dilin işlevsel yönleriyle değil, aynı zamanda kültürün taşıyıcısı, düzenleyicisi ve aktarım aracı olarak dilin rolüyle de yakından ilişkilidir. Cinsellik ve ölüm gibi uç temalar, dil kullanıcılarının kültürel kimliklerini ve toplumsal rollerini yeniden ürettikleri söylemsel alanlar hâline gelir. Böylece, örtmece hem bireyin kendini ifade etme biçimini hem de içinde bulunduğu toplumun değerlerini aynalayan çok katmanlı bir anlatım biçimi olarak ortaya çıkar.

Çalışmamızda Defne (Hatay) ilçesinde konuşulan Arapça diyalektinde kullanılan örtmece ifadeler tematik başlıklar altında sınıflandırılarak incelenmiştir. Elde edilen bulgular, örtmece kullanımının yalnızca dilsel bir tercih değil, aynı zamanda toplumsal normlara, kültürel değerlere, dini inançlara ve mahremiyet anlayışına sıkı sıkıya bağlı bir iletişim stratejisi olduğunu göstermektedir. Araştırma, özellikle ölüm, cinsellik, hastalık, beden işlevleri, regl ve menopoz, sosyal statü ve giyim gibi toplumsal açıdan hassas kabul edilen alanlarda örtmece kullanımının yoğunlaştığını ortaya koymuştur.

Veriler, örtmece ifadelerin en çok ölüm ve cinsellik temalarında kullanıldığını göstermektedir. Bu iki alan, toplumda en yoğun duygusal ve ahlaki yargılarla çevrili olan konular arasında yer almakta ve doğrudanlık genellikle sosyal rahatsızlık yaratmaktadır. Ölümle ilgili ifadelerde dini söylem ön plana çıkarken (örneğin, “Allah rahmet eylesin”, “Rabbine kavuştu”), cinsellik temalı örtmecelerde ise dolaylılık, metafor ve edebi çağrışımlar dikkati çekmektedir (örneğin, “dokundu”, “onunla yattı”). Bu kullanım, Brown ve Levinson’un (1987) Nezaket Kuramı ile uyumludur; bireyler, “yüz kaybı”na yol açabilecek ifadeleri dolaylılıkla telafi etmektedir.

Toplumda mahrem kabul edilen beden fonksiyonları, regl, menopoz ve iç çamaşırı gibi konular doğrudan adlandırılmaktan kaçınılarak, daha genel, nazik ve örtük terimlerle ifade edilmektedir. Kadın bedeniyile ilgili süreçlerde kullanılan örtmeceler (“kırmızı oldu”, “kesildi”, “libas daxili”) özellikle dikkat çekicidir. Bu ifadeler, kadınların biyolojik deneyimlerinin toplum içinde konuşulabilirliğini sınırlandırırken, aynı zamanda bu sınırların aşılmasına olanak tanıyan örtülü bir anlatım alanı da açmaktadır. Bu durum, dilin kültürel tabularla kurduğu ilişkiyi açıkça göstermektedir.

Sosyoekonomik durumu ifade eden örtmece kullanımı (“kendi işini yapıyor”, “hiçbir şeyi yok”) sınıfsal farkların ve güç ilişkilerinin dolaylı biçimde ifade edilmesini sağlamaktadır. Kişilerin doğrudan “amele”, “fakir” ya da “işsiz”

olarak tanımlanması, sosyal yüz kaybına yol açabileceğinden, bu tür tanımlar daha yumuşatılmış formlarda dile getirilmektedir. Bu da Fairclough'un (1995) Eleştirel Söylem Analizi'nde işaret ettiği gibi, dilin iktidar ilişkilerini hem yeniden üreten hem de gizleyen bir araç olarak rol üstlendiğini göstermektedir.

Defne Arapçasında örtmeceler sıklıkla dinsel söylemle iç içedir. "Tanrı yanına aldı", "Tanrısına yaklaştı" gibi ifadeler, hem ölümün doğrudan anlatımından kaçınmayı sağlamakta hem de dini kabul ve tevekkülü yansıtmaktadır. Bu örtmeceler, ölüm olgusunu bir son değil, ilahi bir geçiş olarak konumlandırmakta ve toplumsal yas sürecini daha kabul edilebilir hale getirmektedir.

Örtmece kullanımı, sadece dilin pragmatik yönünü değil, aynı zamanda kültürel devamlılığı ve kolektif hafızayı da besleyen bir olgudur. Genç kuşakların da bu örtmeceleri kullanmaya devam etmesi, söz konusu ifadelerin toplumsal geçerliliğini ve kültürel aktarım işlevini sürdürdüğünü göstermektedir. Ancak bazı ifadelerin, özellikle Türkçenin etkisiyle biçim veya anlam değişikliğine uğradığı gözlemlenmiştir. Bu durum, Sapir-Whorf Hipotezi kapsamında dilsel etkileşimin düşünce ve ifade biçimlerine etkisi açısından dikkate değerdir.

Bu çalışmanın verileri, örtmecelerin yalnızca sözcük düzeyinde bir anlam kaydırması değil, aynı zamanda konuşma edimlerinin sosyal olarak düzenlenmesi anlamına geldiğini ortaya koymaktadır. Dilsel dolaylılık, bireyin sadece karşısındakine duyduğu saygının değil, aynı zamanda toplumun yazılı olmayan kurallarına bağlılığının da bir ifadesidir. Elde edilen bulgular, dilin kültürle ne denli iç içe geçmiş bir sistem olduğunu ve sözlü anlatımda dil kullanıcılarının stratejik tercihlerde bulunduğunu göstermektedir.

6. Sonuç

Bu çalışma, Defne (Hatay) Arapçasında örtmece (euphemism) ifadelerinin dilsel ve sosyo-kültürel işlevlerini inceleyerek, bu tür ifadelerin toplumun değer yargıları, tabular ve kültürel normlarla nasıl iç içe geçtiğini ortaya koymuştur. Ölümünden cinselliğe, hastalıktan toplumsal statüye kadar uzanan geniş bir yelpazede kullanılan örtmece ifadeler, bireylerin hem kendi mahremiyetlerini hem de muhataplarının yüzünü koruma çabasının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle, sosyal statü, cinsellik, hastalık ve ölüm gibi hassas konuların doğrudan dile getirilmek yerine örtmece ifadelerle aktarılması, toplumun değerleri ve hassasiyetleri ile yakından ilişkilidir.

Elde edilen bulgular, örtmece kullanımının yalnızca dilsel bir strateji değil, aynı zamanda toplumsal bir uzlaşma biçimi olduğunu göstermektedir. Bu ifadeler, bireyler arasındaki iletişimde sosyal normları koruma, nezaketi

sağlama ve tabuları aşırı doğrudanlıktan kaçınarak ifade etme gibi işlevler üstlenmektedir. Katılımcıların kullandığı ifadeler, Arapçanın kendi iç dinamiklerinin yanı sıra, Türkçeye olan etkileşiminden de izler taşımaktadır. Bu durum, dilsel örtmecelerin yalnızca bireysel tercihlere değil, kültürel etkileşimlere ve sosyal bağlama da bağlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Defne Arapçasındaki örtmece kullanımı, diğer Arap diyalektleriyle benzerlikler taşımakla birlikte, bölgenin kültürel yapısı, Türkçeye olan etkileşimi ve yerel gelenekler nedeniyle kendine özgü örnekler de içermektedir. Özellikle dini ifadelerin yoğunluğu ve toplumsal cinsiyet rollerine dayalı örtmece kullanımı, bu diyalektin karakteristik özelliklerinden biridir. Erkek ve kadın konuşmacılar arasında örtmece kullanımı açısından belirgin farklılıklar gözlemlenmiş, kadınların daha fazla örtmece ifadeye başvurduğu tespit edilmiştir. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin dilsel yansımalarına işaret etmektedir.

Çalışma kapsamında kullanılan tematik analiz yöntemi, örtmece ifadelerin yalnızca sözcüksel düzeyde değil, bağlamsal ve anlamsal düzeyde de ele alınmasına olanak sağlamıştır. Ayrıca, örtmece ifadelerin dinî ve geleneksel değerlerle iç içe geçerek toplumsal kabulleri yansıttığı görülmüştür. Özellikle “Allah’ın rahmetine kavuşmak” gibi ifadeler hem dini inançları hem de duygusal yumuşatmayı içinde barındıran çok katmanlı dilsel yapılarıdır.

Bu çalışma, Defne Arapçasına özgü örtmece kullanımlarını sistematik bir şekilde belgelemesi ve tematik olarak sınıflandırması bakımından alana önemli bir katkı sunmaktadır. Aynı zamanda, dilin sosyo-kültürel işlevlerinin daha iyi anlaşılmasına yönelik değerli veriler üretmiştir. Ancak, araştırmanın yalnızca Defne ilçesiyle sınırlı olması, bulguların genellenebilirliğini kısıtlamaktadır. Gelecek çalışmalarda farklı Arap diyalektleriyle karşılaştırmalı analizler yapılması, örtmece kullanımının kültürel çeşitliliğini daha geniş bir perspektifle ortaya koymaya katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak, örtmece ifadeler yalnızca birer dilsel örtü değil, aynı zamanda toplumun hassasiyetlerini, değer yargılarını ve iletişim biçimlerini şekillendiren önemli göstergelerdir. Defne (Hatay) Arapçası örneğinde görüldüğü gibi, dilsel dolaylılık hem bireysel nezaketin hem de toplumsal ahenginin bir aracıdır.

Kaynakça

- Al-Husseini, H. (2007, February). Euphemism in English and Arabic: A contrastive study. In The First Scientific Conference of College of Education in Babylon University .
- Allan, K., & Burridge, K. Euphemism and Dysphemism: Language Used As Shield and Weapon-PDFCOFFEE. COM (2025).
- Almufawez, J. A., Alalwani, R. M., & Altalhi, H. (2018). A contrastive study of using euphemism in English and Arabic. Journal of Applied Linguistics and Language Research.
- Behnstedt, P., & Woidich, M. (2011). *Arabische Dialektgeographie: Eine Einführung*. Brill.
- Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge University Press.
- Cowell, M. W. (1964). *A Reference Grammar of Syrian Arabic*. Georgetown University Press.
- Demir, T. (2020). *Türkçede ve Arapçada örtmece kullanımı üzerine karşılaştırmalı bir çalışma*. İstanbul: Akademisyen Yayınevi.
- Enright, D. J. (1985). *Fair of speech: The uses of euphemism*. Oxford University Press.
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. Longman.
- Fairclough, N. (2013). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. Routledge.
- Freud, S. (2010). *Totem and Tabu: Resemblances Between the Psychic Lives of Savages and Neurotics*. Lits.
- Fromkin, V., & Rodman, R. (1993). *An Introduction to Language* (5th ed.). Harcourt Brace College Publishers.
- Hasselgard, H. (1999). Euphémisme et tabou: Une étude sur les stratégies de l'expression indirecte. *Journal of Pragmatics*.
- Holes, C. (2004). *Modern Arabic: Structures, Functions, and Varieties*. Georgetown University Press.
- Khanfar, A. M. (2012). Euphemism in Arabic: Typology and formation. Journal of the College of Arts.
- Lakoff, R. (1973). Language and woman's place. *Language in society*.
- Leech, G. (1974). Semantics: The study of meaning.
- Lyons, J. (1981). *Language and Linguistics: An Introduction*. Cambridge University Press.
- Salih, A. M. (2013). *Taboo words and euphemism in English and Arabic a contrastive study*.
- Waltisberg, M. (2006). *Dictionary of Syrian Arabic*. Harrassowitz Verlag.

Wardhaugh, R., & Fuller, J. M. (2021). *An introduction to sociolinguistics*. John Wiley & Sons.

Whorf, B. L. (1997). The relation of habitual thought and behavior to language. *Sociolinguistics: A reader*.